

PETROL SEKTÖRÜNDEKİ YATIRIMLARIN (YERLİ-YABANCI) PETROL KANUNLARININ TARİHSEL SÜRECİ İÇİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ VE YATIRIMLARIN ÜLKE EKONOMİSİNE KATKISI

A.Uğur GÖNÜLALAN^{1,2}

1-Merty Enerji A.Ş. Ziaur Rahman Caddesi No:3 Gaziosmanpaşa 06700/Ankara
2-Jeofizik Yüksek Mühendisi

E-Posta: ugonulalan@gmail.com, ugonul@mertyenergy.com

İÇİNDEKİLER

ÖZ

GİRİŞ

I. BÖLÜM: YATIRIMLARIN TARİHSEL SÜREÇTE YERİ VE YABANCI YATIRIMLAR

I.1. ÜLKEMİZDE YABANCI SERMAYENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

I.2. ULUSAL YAPILANMA DÖNEMİ: (1926–1954)

I.3. PETROL ARAMACILIĞINDA SERBESTLEŞME (LİBERALLEŞME) DÖNEMİ: (1954–1973)

I.4. PETROL YASASININ KURUMSAL NİTELİK KAZANMASI: (1973–1983)

I.5. ULUSAL PETROL FAALİYETLERİNDE BÖLÜNMELELER VE KÜRESEL YÖNLENDİRMELER DÖNEMİ: (1983–2007)

II. BÖLÜM: YABANCI SERMAYE

II.1. YABANCI YATIRIMLARIN ÜLKE EKONOMİSİNE KATKISI

II.1.1. YABANCI YATIRIMIN YILLARA GÖRE MİKTARLARI

II.1.2. PETROL SEKTÖRÜNDE KAMU VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR KARŞILAŞTIRMASI

II.1.3. TPAO'NUN YILLARA GÖRE YURT İÇİ YATIRIMLARI

II.1.3.1 ENDEKS VE YATIRIM İLİŞKİSİ

II.1.4. KAMU VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN FAALİYETLERİ

II.1.4.1. KEŞİFLERİ

II.1.4.2. REZERVLERİ

II.1.4.3. SAHA JEOLJİ, JEOFİZİK VE KUYU FAALİYETLERİ

II.2. YABANCI SERMAYENİN YETERSİZ DÜZEYDE KALMASININ NEDENLERİ

II.3. YABANCI YATIRIMLARA SAĞLANAN TEŞVİKLER

II.4. YABANCI SERMAYE MEVZUATLARI

II.4.1. YABANCI SERMAYE KANUNLARI

II.4.2. BAKANLAR KURULU KARARLARI VE TEBLİĞLERİ

III. BÖLÜM: SONUÇLAR

IV. BÖLÜM: ÖNERİLER

KAYNAKÇA

ÖZET

Fosil yakıtların başlıcaları; petrol, kömür ve doğal gazdır. Dünyanın bugünkü enerji tüketiminde petrol %38'lik pay ile ilk sırayı alırken, kömür %26'lık, doğal gaz ise %24'lük pay ile petrolün arkasından gelmektedir.

Ülkemizde; 1991 yılından günümüze kadar yerli petrol üretiminin büyük bir düşüş trendi yaşaması büyük bir endişeyle gözlemlenmektedir.

Arama faaliyetlerinin %75, üretimin %50 oranında azaldığı; yerli üretimin toplam tüketimin sadece petrolde %7'sini, doğalgazda %3'ünü karşılayabildiği düşünülürse arama ve üretim faaliyet ivmesinin artmasının hayati öneme sahip olduğu görülmektedir.

Hangi ekonomik sistemle idare edilirse edilsin, birçok petrol üreticisi ülke, başlangıçta bilimsel ve teknolojik yetersizlikleri, sektörde gerekli olan büyük yatırımları kamu kaynaklarından karşılayamadıkları için yerli ve yabancı özel teşebbüsü petrol arama ve üretim işi için ülkelerinde yatırıma teşvik ve davet etmişlerdir. Bunu da ülkelerinin petrol yasalarında yapmış oldukları akılcı düzenlemelerle gerçekleştirmişler, sonuçta da başarılı olmuşlar ve olmaya devam edeceklerdir.

1950'li yıllarda özellikle ABD'den yabancı sermayeyi çekmek için Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Yasası hazırlanmıştır. Yabancı şirketlere petrol arama hakkı tanıyan yasa çıkarılmıştır. Buna karşın ABD sermayesi ve diğer yabancı sermaye Türkiye'ye yeterince gelmemiştir.

Türkiye'de Planlı Dönem 1963 yılında başlar. Planlı Dönemde; kalkınmanın finansmanında yabancı sermayeye olan ihtiyaç I, II, III, IV, V,VI planlarda yer alarak, uygulanacak yabancı sermaye politikasında yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve Türkiye ekonomisine katkısını artırmak amacı gözetilmiştir. Böylece yabancı sermayenin çalışma ve işleme şartları ile sınırları daha belli daha etkin bir hale getirilmiştir. 1980'den itibaren 24 Ocak kararlarının uygulanmasına devam edilerek, her zaman olduğu gibi, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilebilmesi için çareler düşünülmüştür. Ülkenin kazandığı istikrara ve sık sık yinelenen millileştirme tehlikesinin olmadığı açıklamalarına karşın Türkiye Yabancı Yatırımı yeterince çekememiştir.

GİRİŞ

Kanun, Yönetmelik ve Tüzükler; ülke siyasetine yön veren otoritelerin aramadan üretime, üretimden taşımacılığa, rafinaja ve pazarlamaya kadar olan faaliyet alanlarına bakış açısını yansıtan, yatırımcının hak ve menfaatleri ile devletin hak ve sorumluluğunu düzenleyen hukuki ve mali kuralları belirleyen en önemli dokümanlardır. Petrol aramacılığı ve üretimi; bilimsel ve teknik bir konu olmakla birlikte, ancak büyük yatırımlarla sektörde başarılı olunabilmektedir.

1923 İzmir İktisat Kongresinde; devletçilik ilkesi vurgulanmıştır. Şöyle ki; Atatürk'ün Türkiye'ye yerleştirmek istediği model, bugün Amerika'nın ve dünyanın uygulamaya çalıştığı modele benzemektedir. Yani liberal ekonomi ve giderek güçlenecek olan bir piyasa ekonomisi ama bütün bunlara sağlanacak devlet desteği ve denetimi. Bugün ne yazık ki Atatürk'ün "devletçilik" ilkesi saptırılmaktadır.

İzmir İktisat Kongresi kararlarında devletin iktisadi yaşamda fiilen üstleneceği belirli işlevlerin olduğu bunların da ağırlıklı olarak altyapı ile ilgili olduğu belirtilmiştir.

Kongre'de yabancı sermaye konusu da tartışılmış, yabancı sermayeye karşı olunmadığı önemle vurgulanmıştır. Atatürk Kongre'nin açılış konuşmasında yabancı sermayeye karşı

olmadığını söylemiştir. Ancak, Türk yasalarına ve örfüne saygılı yabancı sermaye istediğinin, yabancı sermayenin bundan değişik bir düzenleme biçimindeki varlığına kesinlikle karşı olduğunun da altını çizmiştir. Atatürk'ün bu düşüncesi "Misakı İktisadi" belgesinin 9. maddesinde yer almıştır. Bu maddenin gereği Ocak 1924'te yabancıların mülk edinmelerini serbestleştiren bir yasa ile yerine getirilmiştir. Ayrıca 1927 Teşviki Sanayi Kanunu'ndan yabancı sermayenin de yararlanması düşünülmüştür.

Liberalizmin göbeğinde devletleştirmeler yapılmakta, devletler ekonomiyi düzeltmek için devreye girmektedirler.

Bilindiği üzere, yeraltındaki doğal kaynakların en önemlilerinden birisi olan petrol ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte ve her ülkenin siyasi, ekonomik ve coğrafi durumlarından dolayı kendine has özellikler arz etmektedir. Bu nedenle petrolün küresel karakter taşımasına rağmen, her devlet petrol hukukunu petrolün stratejik öneminin bilincinde olarak kendi iç hukukuna, ihtiyaçlarına ve yeraltı kaynaklarının durumuna göre belirlemiş ve uygulamışlardır.

Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hasılası 2007 yılında 489,4 Milyar \$ olup, aynı yılda petrol ve doğal gaz ithalatına yaklaşık 23 Milyar \$ ödenerek Gayri Safi Milli Hasılamız'ın % 4,7'si petrol ve doğal gaz dışalımına verilmiştir. Başka bir deyişle 2007 yılındaki tüm ihracatımızın (107,3 Milyar \$) % 21,4'ü petrol ve doğal gaz ithalatına ayrılmıştır.

Petrol, sanayileşmenin ve ekonominin temel ögesidir. Bunun yanı sıra uluslararası politikaların biçimlenmesinde de etkin rol oynamaktadır. Petrolün önemi; I. petrol paylaşım savaşının ardından ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra daha da artmış, Uluslar arası siyaset ve ekonomi çevrelerinin titizlik ve hassasiyetle ilgilendiği bir konu olmuştur. Dünya coğrafyasında, petrol rezervlerinin doğa tarafından hakça dağıtılmadığı da görülmekte ve bu nedenle, yeryüzünde petrole dayalı bir siyasi güç elde etme mücadelesi süregelmektedir.

Halen içinde bulunduğumuz coğrafyada Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), renkli devrimler ve kitle imha silahları ile mücadele sıfatları ile tanımlanan ikinci petrol paylaşım mücadelesi bütün şiddeti ile devam etmektedir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafi konuma bakıldığında komşularımızla ilgili olarak petrole dayalı bir siyasi güç elde etme mücadelesinin yaşandığı görülmekte ve bu kapsamda ülke politikamız ve ulusal güvenliğimiz önem taşımaktadır. Bu çerçevede ülkemizin yeterli petrol stokuna sahip olması, bunun büyük bir kısmını da kendi kaynaklarından sağlaması ihtiyaç durumunda çok büyük bir güvence oluşturacaktır.

I. BÖLÜM: YATIRIMLARIN TARİHSEL SÜREÇTE YERİ VE YABANCI YATIRIMLAR

I.1. ÜLKEMİZDE YABANCI SERMAYENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

19.yy başlarından 20.yy başlarına kadar Osmanlı'daki yabancı yatırımların özellikleri, sömürgelerdeki yabancı sermaye hareketleri ile özdeşlik göstermektedir. Türkiye'ye ilk yabancı sermaye, 1851 Kırım Savaşı'ndan sonra sağlanan borçları izleyerek gelmiştir. 1881 yılında çıkarılan Muharrem Kararnamesi, Duyun-u Umumiye İdaresinin kurulmasına neden olmuştur. Duyun-u Umumiye ile birlikte yabancılar bugünkü anlamda işletmeciliğe başlamışlardır. Kapitülasyonların verdiği ayrıcalıklar ve Osmanlının ekonomik ve siyasal güçsüzlüğü ile yabancı şirketler açık pazar olarak gördükleri Osmanlı Devletine ihracatta bulunmuşlar bu olanak bulunmadığı zamanda ise en karlı yatırım alanlarını seçerek getirdikleri sermayeyi kısa zamanda geri almanın yollarını aramışlardır.

I.2.ULUSAL YAPILANMA DÖNEMİ: (1926–1954)

Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı'nın her türlü menfi etkilerini yaşamış ülkenin kalkınma ve ekonomik savaşının başlatılmasına sıra gelmiştir. 17 Şubat 1923 tarihinde yapılan İzmir İktisat Kongresinde liberal ekonomi benimsenmiş, yabancı sermaye katkısı reddedilmemiştir. Enerji ve petrol kalkınmanın anahtarı olarak kabul edilerek ülke petrol kaynaklarının aranması ve işletilmesini düzenleyen 792 sayılı Petrol Kanununu 1926 yılında kabul ederek ilk adım atılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'nin Osmanlı borçlarından kendi payına düşeni ödeyip ödeyemeyeceği konusundaki belirsizlik, Türkiye'ye yeni yabancı sermaye gelmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Buna rağmen 1930 yılına kadar, yabancı sermaye girişleri artan bir tempoyla gerçekleşmiştir. Bu artış 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunundan sonra daha da belirginleşmiştir. 1928 yılından itibaren Türk Hükümeti 24 yabancı sermayeli şirketi millileştirmiştir. Bu millileştirmelerin yirmi biri 1933 – 45 döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu millileştirmelerle devletçilik ilkesinin, genel bir politika olarak yabancı şirketlere karşı tutum oluşturduğu görülmüştür. 1939–1948 yılları arasında ekonomik performans çok düşük olmuştur. Bu performans düşüklüğü kısmen İkinci Dünya Savaşı ve kısmen katı devletçilik rejimi uygulamasına bağlanabilir. 8 Eylül 1951 yılında kabul edilen 5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu yürürlüğe konmuştur. Bu kanuna göre yabancı sermaye, Türk özel sermayesine açık olan işlerde kullanılmalı ve yine bu kanuna göre yabancı sermayenin yıllık kar transferi %10'u geçmemelidir.

18 Ocak 1954 yılında kabul edilen 6224 sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu yabancı sermayeyi düzenleyen mevzuat içinde önemli bir yere sahiptir. Bu kanun, belirgin bir şekilde yabancı sermayeyi teşvik amacıyla hazırlanmış ve o zamandan beri petrol arama çıkarma, işletme ve dağıtımıyla ilgili yatırımların dışındaki tüm yabancı yatırımların dayandığı yasal düzenlemeyi oluşturmuştur. Bu Kanun, yerli girişimcilere tanınan tüm haklar, muafiyetler ve kolaylıklardan aynı alanda çalışan yabancı sermayeli firmaların da yararlanabilmelerine olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra 6326 sayılı Petrol Kanunu da 1954 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun petrolde devletçilikten vazgeçmekte; petrol kaynaklarının özel teşebbüs eliyle değerlendirilmesini kabul etmektedir.

Bu dönem incelendiğinde;

1924 tarihli Romanya Petrol Kanunundan alınan ve ülke şartlarına göre hazırlanan ve Cumhuriyetimizin ilk Kanunu olan 24 Mart 1926 tarihinde 22 maddelik 792 sayılı Yasanın 1. maddesinde “T.C. sınırları içinde petrol dahil tüm madenlerin işletilmesi devlete aittir” ifadesi yer almıştır. Petrol arama ve üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere ilk teşkilatlanma; 20 Mayıs 1933'de kabul edilen 2189 sayılı “Altın ve Petrol İşletme İdaresi Teşkiline” dair kanunla gerçekleştirilmiştir.

Ulusal Yapılanma Dönemi (1926–1954) nde; ilk ciddi adım Petrol Arama ve İşletme İdaresi'nin kurulmasıyla atılır. Çok az sayıda dar bir kadro ve o günkü şartlara göre çok kısıtlı imkanlarla çalışan bu teşkilat ilk derin kuyuyu açma başarısını göstermiştir. 2189 sayılı kanun iptal edilerek, 20 Haziran 1935 yılında 2804 sayılı kanunla M.T.A Enstitüsü kurulmuş ve Petrol Arama ve İşletme İdaresi bu Enstitüye bağlanmıştır.

İlk ticari keşif 20 Nisan 1940 yılında (Raman-1 kuyusu) gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde 82 kuyu, 2 ticari petrol sahasının keşfi (Raman ve Garzan - 1951) yanında ülkemiz için çok önemli jeoloji haritaları, jeofizik etütleri, personel eğitimi gibi hizmetler yapılmıştır. Bu dönemde MTA tarafından toplam 160 bin ton üretim gerçekleştirilmiştir.

12 Kasım 1952'de hükümet her türlü petrol faaliyetini yabancı şirketlerin yatırımlarına açmıştır.

792 sayılı kanunun yürürlükte kaldığı (1926-1954) 28 yıl boyunca; Kanunun 2. maddesi “Hükümetin bu hakkı ya doğrudan doğruya veyahut şirketler eliyle kullanabileceğini; kamu dışı sermayenin de bu faaliyetlere girebileceği” ifadesi olmasına rağmen, petrol arama ve üretimi faaliyetleri kamu eliyle yürütülmüştür.

I.3. PETROL ARAMACILIĞINDA SERBESTLEŞME (LİBERALLEŞME) DÖNEMİ: (1954–1973)

6326 sayılı Cumhuriyetin ikinci Petrol Kanunu ve 6327 sayılı TPAO’nun Kuruluş Kanunu 07.03.1954 tarihinde kabul edilmiş, 16.03.1954 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiş, 792 sayılı kanun iptal edilmiştir. 10 Aralık 1954 tarihinde ise TPAO teşkilatlandırılmıştır.

6326 ile “İZİN, DENETLEME VE YÖNLENDİRME YETKİSİNE” sahip önemli kuruluş “Petrol Dairesi Reisliği” kurulmuştur. Yasada ilk değişiklik 13 Mayıs 1955 tarihinde 6558 sayılı yasa ile olur, iki sene sonra uygulamalardaki eksiklikler nedeni ile 6 Haziran 1957 tarihinde 6987 sayılı kanunla yeni eklemeler yapılmıştır. Kanunla; petrol arama ve üretim faaliyetlerinde yabancı şirketlere elverişli yatırım imkanları getirilmiştir.

Bu dönemde (1954-1973) toplam 914 kuyu açılmıştır (Arama amaçlı kuyu sayısı 371 olup, toplam sayının 580’i yani % 63’ü T.P.A.O.’ ya aittir). 58 yabancı şirket faaliyette bulunmuş olup, 37 (bunun 18’i T.P.A.O’ya ait) keşif (34 petrol, 3 gaz sahası) olmuştur.

Yıllık üretim (1965) 1 milyon/ton üzerine çıkararak, 1969 da 3.6 milyon/ton’a (Türkiye’de petrol üretiminin tüketimi karşılamadaki payı % 58’ e) ulaşır.

I.4.PETROL YASASININ KURUMSAL NİTELİK KAZANMASI: (1973–1983)

Liberal olan Petrol Kanunu’ndaki değişiklik 05.04.1973 tarihinde kabul edilen 1702 sayılı Kanun ile yapılmıştır. Türkiye’de Petrol ve Doğalgaz amaçlı yapılan arama ve üretim faaliyetlerinin takibi çerçevesinde; Petrol İşleri Genel Müdürlüğü yapılandırılmıştır. Diğer taraftan 1979’da 2217 sayılı ek yasa ile fiyatlandırmada düzenleme yapılmıştır.

1702 sayılı yasa ile; 8 olan ruhsat sayısı TPAO lehine 16’ya çıkarılmış, petrol şirketlerine uygulanan özel vergilendirme hükümleri kaldırılmıştır. Tek düzen hesap planında vergi mevzuatına (Gelir ve Kazançlar Kurumlar Vergisi, KDV, ÖTV, Damga ve V.U.K.) tabi olmuştur. Şirketlerin hak ve mükellefiyet süreleri % 50 azaltılmıştır.

TPAO, BOTAŞ, DİTAŞ, ADAŞ VE ORTA ANADOLU RAFİNERİSİ gibi petrol ve gaz üretim gelirleri ile farklı boyutlarda yatırımlar gerçekleştirmiştir.

Bu dönemde toplam 836 kuyu açılmıştır (Arama amaçlı kuyu sayısı 291 olup, toplam sayının 665’i yani % 80’i TPAO’ ya aittir). 25 yeni (23 petrol, 2 gaz sahası (bunun 18’i TPAO’ya ait, diğer 6’sı Shell’e 1’i AME+Transmed’e)) keşifi gerçekleştirilmiştir. Yabancı şirketlerin ruhsat, arama kuyu sayısı açısından yasanın çıktığı tarihten itibaren faaliyetleri artarak devam etmiştir. Ancak üretim düşmeye başlamıştır (3,6 milyon/ton dan 2,2 milyon/ton’a, Türkiye’de petrol üretiminin tüketimi karşılamadaki payı % 27’ ye iner).

Petrol üretimindeki düşüşü önlemek üzere, yabancı şirketlerin çekilmemesi için cazip koşulların ilave edilmesi savları ile yerli ve yabancı yatırımların artırılması için 1983 yılında Petrol Kanunu’nda 28.3.1983 tarihli, 2808 sayılı Kanun ile düzenleme yapılmıştır. “İhraç (karada % 35, denizde % 45) hakkı, fiyatlandırma, petrolden sağlanan döviz yurtdışında tutma, TPAO ile ortaklık, ruhsat sayısı (TPAO 12’ye diğerlerinin 8 olacak şekilde) v.b. uygun düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelere rağmen petrol arama ve üretiminde beklenen etki yaratılamamıştır.

TPAO, yabancı petrol şirketlerinin yapılanma modeline aykırı bir şekilde; 20.05.1983 tarihli (Resmi Gazete) 60 sayılı KHK ile 22.10.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2929 sayılı kanun ve 98 sayılı KHK gereğince TPAO, TPAŞ olarak değiştirilmiş, faaliyetleri arama, üretim, sondaj ve bunlara bağlı petrol ameliyeleri ile sınırlandırılmış, rafinaj, pazarlama ve boru hatları ile taşımacılık faaliyet konusu olmaktan çıkarılmış, Ortaklık, TÜPRAŞ, BOTAS, POAŞ ve DİTAŞ ile birlikte Türkiye Petrol Kurumu'nun (PETKUR) bağlı Ortaklığı haline getirilmiştir. Böylece TPAO parçalara ayrılmıştır. 16 Kasım 1983'ten itibaren İPRAŞ yapılan değişiklikle TÜPRAŞ'a dönüştürülmüş ve TPAO'nun elindeki rafineriler alınarak TÜPRAŞ'a devredilmiştir. Sonuçta da TÜPRAŞ özelleştirilmiştir.

I.5.ULUSAL PETROL FAALİYETLERİNDE BÖLÜNMELEK VE KÜRESEL YÖNLENDİRMELER DÖNEMİ: (1983–2007)

18.6.1984 tarihinde yürürlüğe giren 233 sayılı KHK ile Türkiye Petrol Kurumu (PETKUR) lağvedilip, TPAŞ tekrar TPAO olarak değiştirilmiş, bağlı ortaklıklar TPAO iştiraki olarak kalmıştır. Daha sonra İPRAGAZ, İGSAŞ, TÜPRAŞ, POAŞ, DİTAŞ, TÜMAŞ özelleştirme kapsamına alınmıştır. 1995 yılında BOTAS ayrı bir teşekkül halinde yapılandırılmıştır.

Türkiye'de üretilen petrol miktarı 1991'de 4,5 milyon/ton'a ulaşmıştır (bunun %78'i TPAO'ya ait). Bu dönemde toplam 1627 kuyu açılmıştır (arama amaçlı kuyu sayısı 678 olup, toplam sayının 1017'si yani % 63'i T.P.A.O.' ya aittir). Toplam 77 (46 petrol, 31 gaz) sahada keşif yapılmıştır. Bunun 49'u TPAO'ya ait, diğer 23'i Shell'e ve diğerleri Mobil, Thrace Basin, AME, Amity'e aittir.

1991'den sonra arama yatırımlarına paralel olarak, üretim de düşmeye başlamış olup ülkedeki tek ciddi arama yatırımı yapan, sektörde belirleyici olan TPAO'nun, arama ve üretim hedeflerini, yurt dışına çevirmesinde etkili olmuştur. Böylece TPAO'nun yurtdışı ortaklıkları sayesinde ülkemiz büyük kazanımlar sağlamıştır.

04.12.2003 tarihinde çıkarılan 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu'na ve 18.2.2001 tarihinde kabul edilen 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu'na, halen yürürlükte olan 6326'nın içindeki bazı bölümler dahil edilmiştir. Fiyatlandırma ile ilgili tanımlamalar 5015 sayılı yasanın içine alınmıştır.

17 Ocak 2007 tarihinde Petrol Kanunu değiştirilmiş Yeni Türk Petrol Kanunu TBMM'de kabul edilmiş, ancak Dönemin Cumhurbaşkanı'nca 4 maddesi veto edilmiş ve TBMM'ye geri iade edilmiştir. Arama – üretimin, tepe noktasını yakaladığı 1991 yılından bu güne kadar yerli petrol üretimi büyük bir düşüş trendi yaşamaktadır.

2000 yılından itibaren, Kamu ve özel şirketlerin petrol arama ve üretim yatırımlarındaki artışı, sektör için olumlu bir gelişmedir.

II. BÖLÜM: YABANCI SERMAYE

Dolaylı Yabancı Sermaye Yatırımları: Dolaylı yabancı sermaye yatırımları portföy yatırımı yani sıcak para olarak adlandırılır. Bu tip sermaye hareketleri kısa vadeli. Bunun da nedeni, ülkedeki ekonomik ve politik risklerden kaçınma ve kısa vadeli kar elde etme isteğidir. Bu tip yatırımlar bir kriz anında çok çabuk ülkeyi terk eder ve çıkan sermayenin büyüklüğüne bağlı olarak krizin boyutunu derinleştirir.

Dolaysız (Doğrudan) Yabancı Sermaye Yatırımları: Yurtdışında yerleşik ekonomik birimlerin başka ülkelerde yaptığı sabit sermaye yatırımları, doğrudan yabancı sermaye yatırımıdır. Dolaysız yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkelere istikrarlı bir büyüme için gerekli unsurlardan bir tanesidir.

Yabancı sermayenin başlıca fonksiyonlarını aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

- a) Yabancı sermaye, hem başlangıçta getirdiği sermaye ile, hem de sağladığı karları yeniden yatırarak (kar dağıtımına gitmediği varsayımı altında) gittiği ülkenin üretim kapasitesini artırır.
- b) Yabancı sermayenin getirdiği dövizler, uzun dönemde ithalatı ikame edici ve ihracatı artırıcı etkiler yaratarak, gidilen ülkenin ödemeler dengesinin düzelmesine katkıda bulunur.
- c) Yabancı sermaye, teknoloji ve işletmecilik bilgisini de beraberinde getirir.
- d) Yabancı sermaye yerli ekonomiyi dinamizm kazandırır ve iç rekabeti artırır.
- e) Yabancı sermaye yatırımları, yaratacağı yeni iş olanakları ile ülkenin işsizlik sorununun çözümüne katkı sağlar.
- f) Yabancı sermaye kuruluşları sağladıkları karlar ölçüsünde yerel hükümetler için bir vergi kaynağı oluşturur.

II.1. YABANCI YATIRIMLARIN ÜLKE EKONOMİSİNE KATKISI

Cumhuriyet'in ilanından sonra Osmanlı borçlarından kendi payına düşeni ödeyip ödeyemeyeceği konusundaki belirsizlik, Türkiye'ye yeni yabancı sermaye gelmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Yine de 1930 yılına kadar, yabancı sermaye girişleri artan bir tempoyla gerçekleşmiştir. Bu artış 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunundan sonra daha da belirginleşmiştir. 1928 yılından itibaren Türk Hükümeti 24 yabancı sermayeli şirketi millileştirmiştir. 1933 – 45 döneminde millileştirmelerin yirmi biri gerçekleştirilmiştir. 1939–1948 yılları arasında ekonomik performans çok düşük olmuştur. 8 Eylül 1951 yılında kabul edilen 5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu yürürlüğe konmuştur. 18 Ocak 1954 yılında kabul edilen 6224 sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu yabancı sermayeyi düzenleyen mevzuat içinde önemli bir yere sahiptir.

Planlı dönemde ki, kalkınmanın finansmanında yabancı sermayeye olan ihtiyaç planlarda yer alarak, uygulanacak yabancı sermaye politikasında yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve Türkiye ekonomisine katkısını artırmak amacı gözetilmiştir. Yabancı sermayenin ihracata ve turizm sektörüne kaydırılmasına ağırlık verilmiştir. Aynı dönemde müsaade alındığı halde, faaliyete geçmeyen, faaliyetini durduran, gerçekleştirme sürecini aşanların izinleri geri alınmıştır. İthal edilen değerlerin tescil edilmesi sağlanmıştır. İzin verilen yatırımların gümrük muaflığından ve yatırım indiriminden faydalanması, transfer edilen teknolojiyi ülke şartlarına uydurmaları, araştırma laboratuvarları kurmaları, öncelikle makine, imalat, kimya, elektronik sektörlerin ara malı ve yatırım malı niteliğinde olanlara öncelik verilmesi ile 'Türk ekonomisinin iktisadi gelişmesine yararlı olma' prensibi ortaya konulmuştur.

II.1.1. YABANCI YATIRIMIN YILLARA GÖRE MİKTARLARI

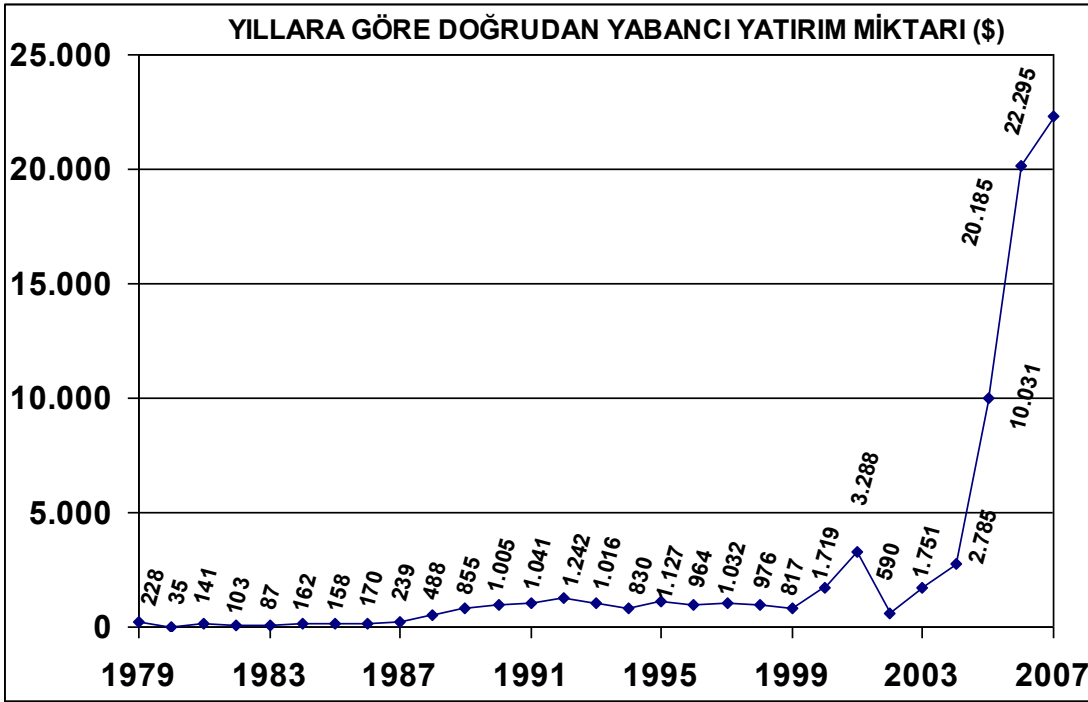
24 Ocak 1980 kararları ile getirilen yeni düzenlemelerde yabancı sermayeye daha gerçekçi bir gözle bakılmış; geçmişte karşılaşılan güçlüklerle süratli çözümler getirilmeye çalışılmış, yeni yatırım izinleri verilmiş, yabancı sermayeye güven veren bir siyasi ve ekonomik ortam yaratılmaya özen gösterilerek yabancı sermaye girişlerinin bir ölçüde de olsa hızlandırılması sağlanmıştır. 1979 yılı sonuna kadar ülkeye gelen yabancı sermaye miktarı 228 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup, 1980 öncesi yıllık ortalama sermaye girişi on milyon doların altında olup, 1980 sonrası Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarında bir artış olmuştur. 1986 yılı sonunda 170 milyon ABD Dolarına çıkmıştır. 1989 Yılında 855 Milyon ABD Doları, 1991 Yılında 1.041 Milyon ABD Dolarıdır. 1980 den sonra Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarında hızlı bir artış olmasına rağmen, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımlarından oldukça küçük bir oranda faydalandığını görülmektedir. Türkiye'nin bu kaynaktan en yüksek olduğu yılda bile yüzde bir oranında faydalandığını görmekteyiz. 1992 yılında ülkemize girişine izin verilen yabancı sermaye miktarları, bir önceki yıla göre %7.5 oranında azalmış olup, 1994 yılında Türk ekonomisini etkisi altına alan krizden önemli ölçüde etkilenmesi nedeniyle, %30.13 oranında düşmüştür. 1989 yılından sonra ülkemize giren yabancı sermayenin genellikle spekülatif amaçlı olması, 1989–1994 döneminde ekonomide dengesizliklere neden olmuştur. Ekonomide oluşan dengesizlikleri gidermek amacıyla alınan 5 Nisan 1994 kararları da yabancı yatırımcıları

tatmin etmemiştir. Türkiye'ye 1995 yılında giren doğrudan yabancı sermaye miktarı 885 milyon ABD Dolarıdır. Ancak aynı yılda diğer gelişmekte olan ülkelere giren doğrudan yabancı sermaye miktarları şöyledir; Çin 37.7 milyar dolar, Malezya 5.8 milyar dolar, Singapur 5.3 milyar dolar, Polonya 2.5 milyar dolar.

Türkiye'nin tüm sektörlerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay, yukarıda saydığımız ülkelerle kıyaslandığında çok düşüktür. 1996 yılında giren doğrudan yabancı sermaye miktarı 964 Milyon ABD Doları,1997 yılında 1.032 Milyon ABD Doları,1998 yılında 976 Milyon ABD Doları,1999 yılında 817 Milyon ABD Doları, 2000 yılında 1.719 Milyon ABD Dolarıdır. 2001 yılında 3.288 Milyon ABD Doları, 2002 yılında 590 Milyon ABD Doları, 2003 yılında 1.751 Milyon ABD Dolarıdır. Aynı zamanda 2003 yılında 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatımlar Kanunu çıkarılmıştır.

Bu Kanunun amacı, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesine, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulmasına, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına ilişkin esasları düzenlemektir.

2004 yılında doğrudan yabancı sermaye miktarı 2.785 Milyon ABD Doları iken 2005 yılında 10.031 Milyon ABD Doları, 2006 yılında 20.185 Milyon ABD Doları, 2007 yılında 22.295 Milyon ABD Dolarıdır. 2007 yılının Ocak-Mart Döneminde 9.387 Milyon ABD Doları iken 2008 Yılıının Ocak-Mart Döneminde 4.381 Milyon ABD Doları olarak % 46,7 oranında düşüş göstermektedir. 2008 yılı içerisinde, dünyadaki gelişmelerin aksine, yabancı sermaye yatırımları Türkiye ekonomisinde halen önemli bir yer tutmamaktadır.

Grafik.1 [2,3]

Kaynak: TCMB

1954 yılından 2007 sonu itibari ile ülkemize giren yabancı sermaye toplam miktarı 75 milyar 365 milyon dolardır.

Bazı yorumcular Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarını çok olumlu finansman kaynağı olarak değerlendirmektedirler. Ancak, yatırım yapılan sektörlerin döviz kazandırıcı faaliyetleri olup olmadığını da dikkat etmek lazım. Eğer yatırımlar esas olarak banka,

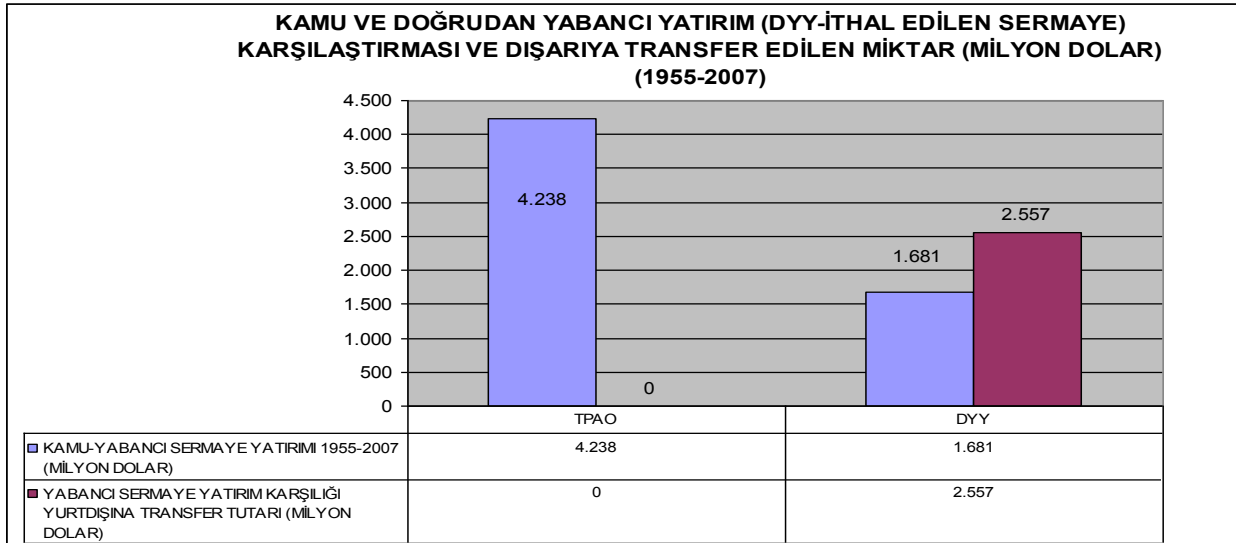

perakende sektörü, telekomünikasyon gibi gelirleri YTL/TL olan sektörler yapıyorsa, şirketler dönem sonu gelir transferlerini döviz olarak yapacaklar ve cari açığı büyütüp, kur üzerinde baskı oluşturacaklar. Latin Amerika ekonomilerinde yoğun olarak yaşanan bu durum, aşağıda görüldüğü gibi, her geçen yıl Türkiye için de yük olmaya başlayacaktır.

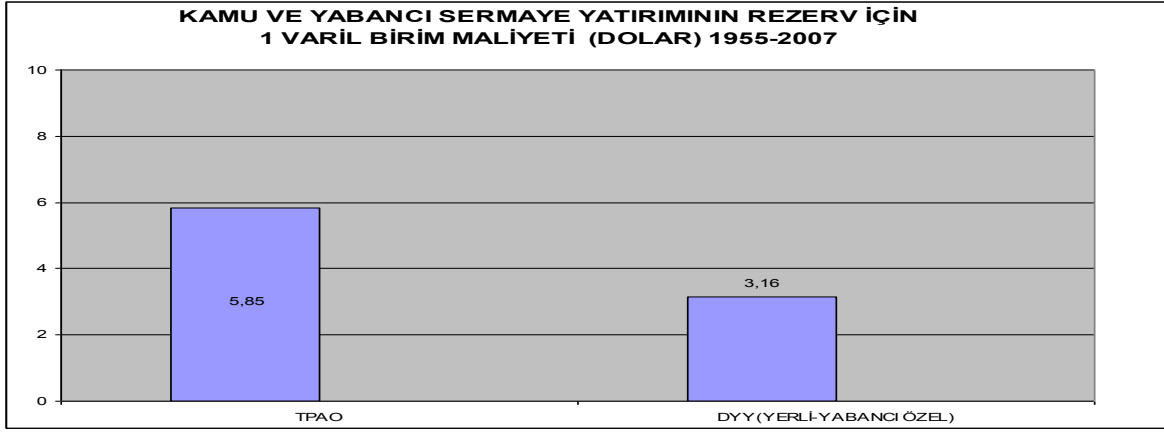
Grafik.2 [16]

II.1.2. PETROL SEKTÖRÜNDE KAMU VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ KARŞILAŞTIRMASI

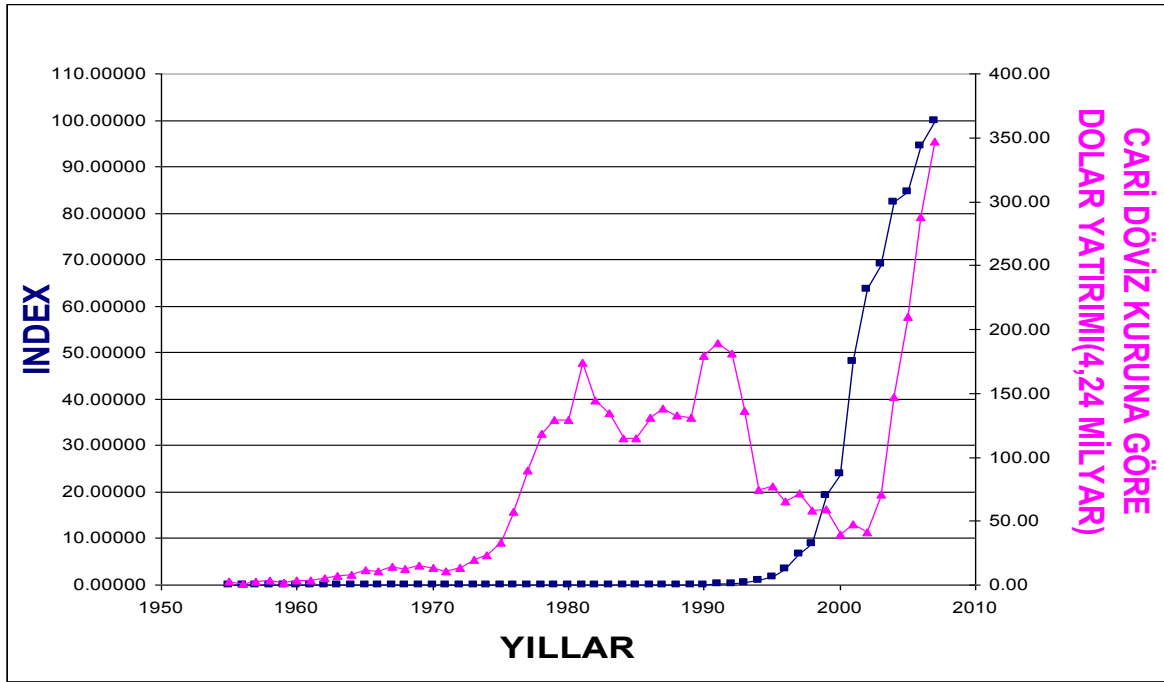
Grafik.3

Petrol sektörü açısından bakıldığında; 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile eş zamanlı çıkarılan 6326 sayılı Petrol Kanununun hayata geçirilmesi tarihinden (1955) 2007 sonuna kadar ülkemize gelen yabancı sermaye ve bu sermayenin kazancının ülke dışına transfer olan miktarı ile bu dönemde devlet adına faaliyette bulunan TPAO'nun yatırım miktarlarının karşılaştırılması önemlidir.

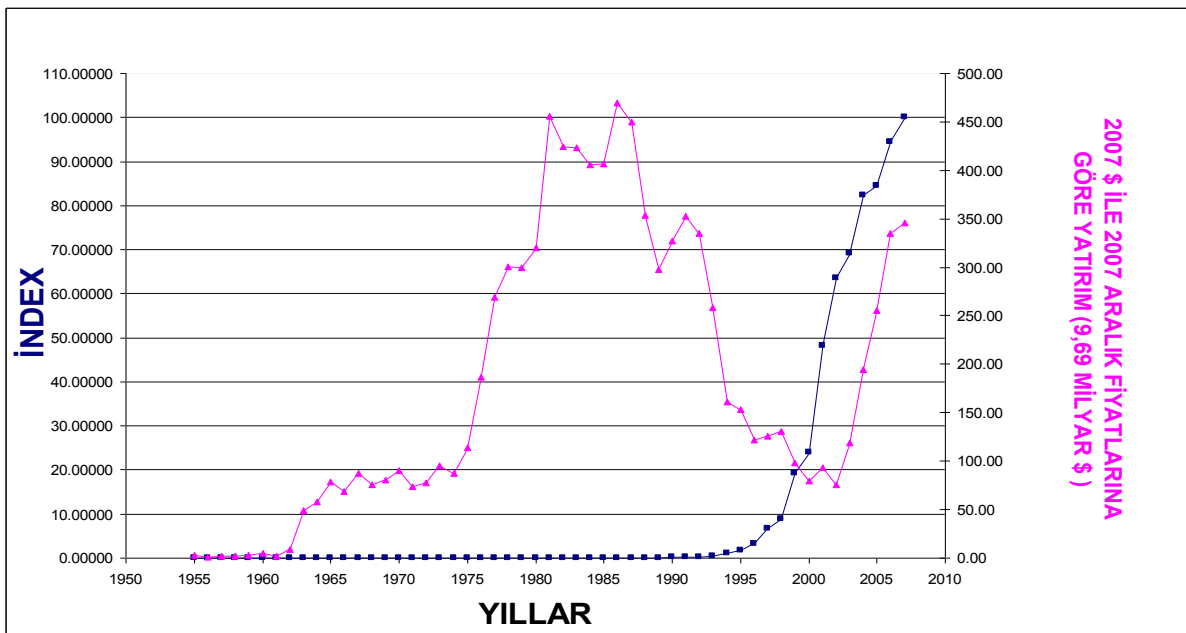

Grafik.4

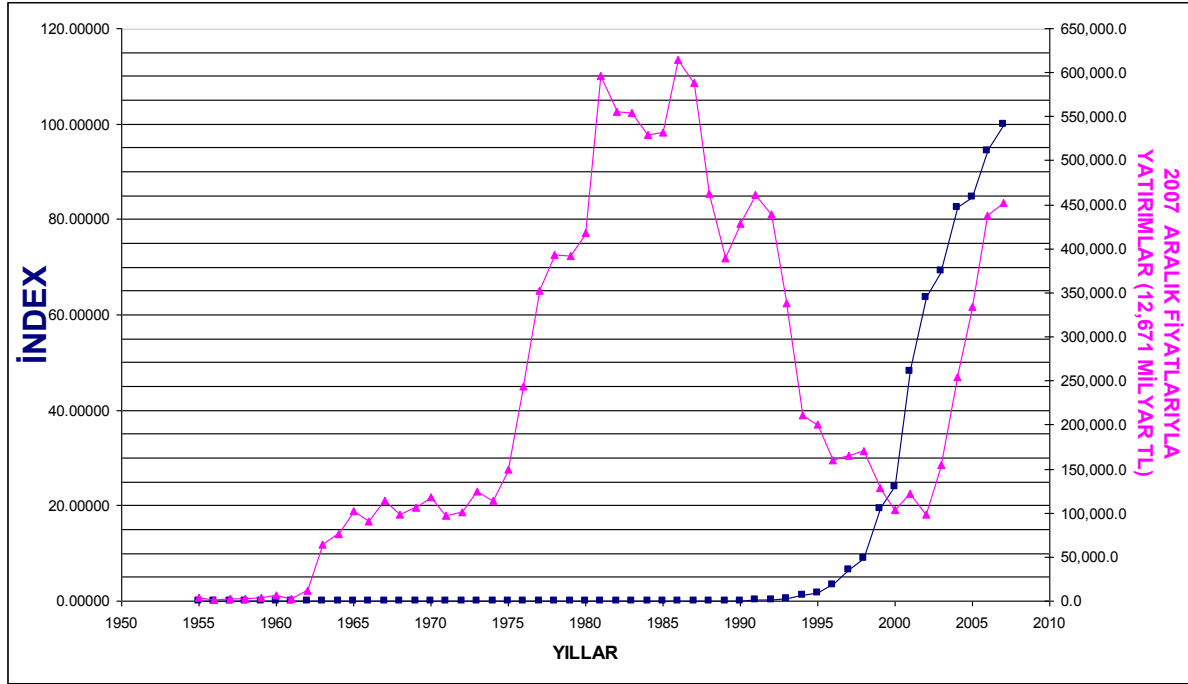
II.1.3. TPAO'NUN YILLARA GÖRE YURT İÇİ YATIRIMLARI

Grafik.5

Grafik.6

Grafik.7

II.1.3.1. ENDEKS VE YATIRIM İLİŞKİSİ

Ülkemizde ekonomi ve politika sık, sık istikrarsızlık göstermektedir. Fiyat endeksleri, ekonomilerin durumunu izlemek, uygulanan politikaların başarısını saptamak, geçmiş dönemlerin yorumunu ve ileriye ait öngörülerini yapabilmek doğru yatırım kararları alabilmek için kullanılan araçların en önemlilerinden birisidir. Bunun için bu çalışmada DİE'nin Toptan Eşya Fiyat endeksi kullanılmıştır. 2005 yılından itibaren DİE Toptan Eşya Fiyat endeksi yerine üretici fiyat endeksi kullanmaya başlamıştır.

Yıllar itibariyle gerçekleştirilen yatırımların, paranın satın alma gücünün zamana göre değişimi dikkate alınmadığında karşılaştırılması mümkün değildir. Paranın zamana göre değişimi dikkate alınmadığında anlamsız sonuçlar verecek ve bu durum bizi yanlış sonuçlara götürecektir. O halde farklı zamanlarda yapılan yatırımları (cari yatırımlar) birbirleriyle karşılaştırılabilmesi ve kümülatif yatırımın sağlıklı hesaplanabilmesi için bunların zaman faktörünü göz önünde tutarak aynı zaman düzeyine indirgenmeleri gerekir.

Başka bir deyişle enflasyon, bazı ekonomik gelişmeler nedeniyle fiyat endeksinin sürekli yükselmesidir.

Yukarıdaki Grafiği incelediğimizde:

1955-1962 yılları arasında cari* yatırımların enflasyonla paralellik gösterdiğini ve reel ** olarak sabit kaldığını görmekteyiz.

1962-1965 yılları arasında cari yatırımların enflasyondan daha fazla artış göstererek reel olarak arttığını görmekteyiz.

1975 yılına kadar ise yatırımların cari yatırımların enflasyonla paralellik gösterdiğini ve reel olarak sabit kaldığını görmekteyiz.

1975-1980 yılları arasında cari yatırımların enflasyondan daha fazla artış göstererek reel olarak arttığını görmekteyiz.

1980'den 1995 yılına kadar cari harcamaların enflasyon oranında artmadığını ve yatırımların reel olarak düştüğünü görmekteyiz.

1995 'den 2000 yılına kadar enflasyonun iyice arttığını reel yatırımların daha da düştüğünü görmekteyiz.

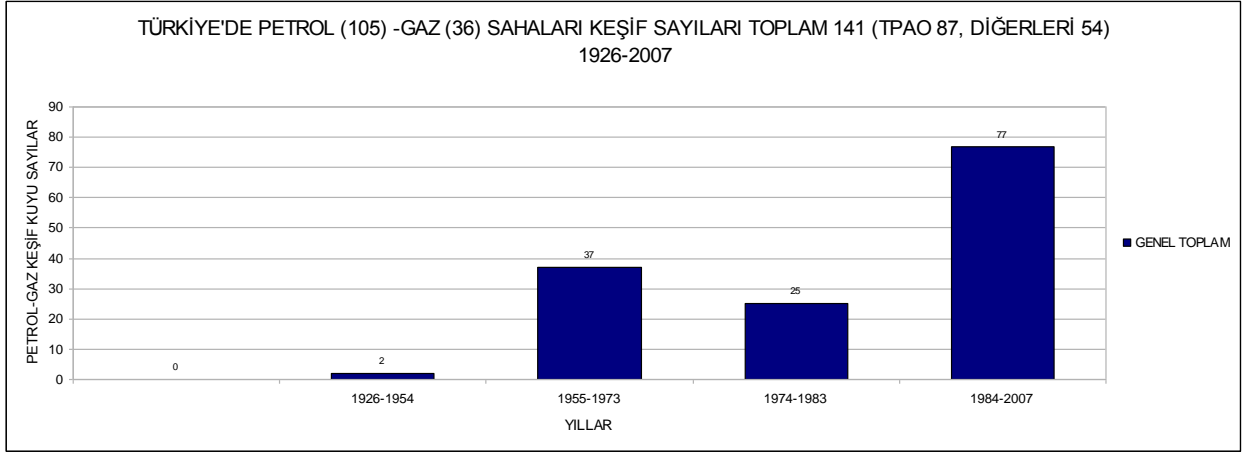
2000 yılından sonra ise cari yatırımların enflasyonla paralellik gösterdiğini ve reel olarak sabit kaldığını görmekteyiz.

* Cari Yatırımlar; O yılki gerçekleşen yatırımlar

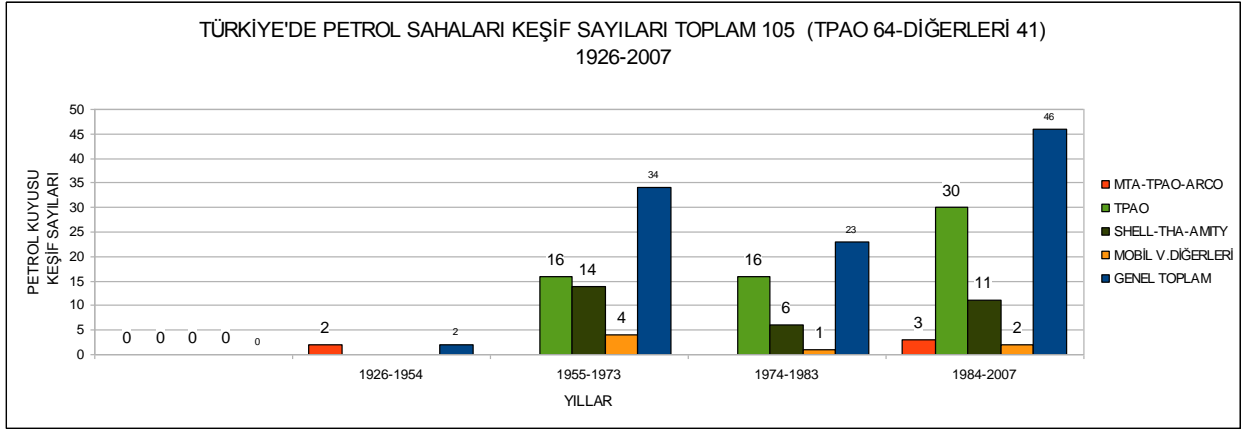
** Reel; 2007 yılı fiyatlarına göre enflasyondan arındırılmış, paranın korunmuş hali, paranın mukayese edilebilir durumudur.

II.1.4. KAMU VE DOĞRUDAN YABANCI (YERLİ-YABANCI ÖZEL) YATIRIMLARIN FAALİYETLERİ

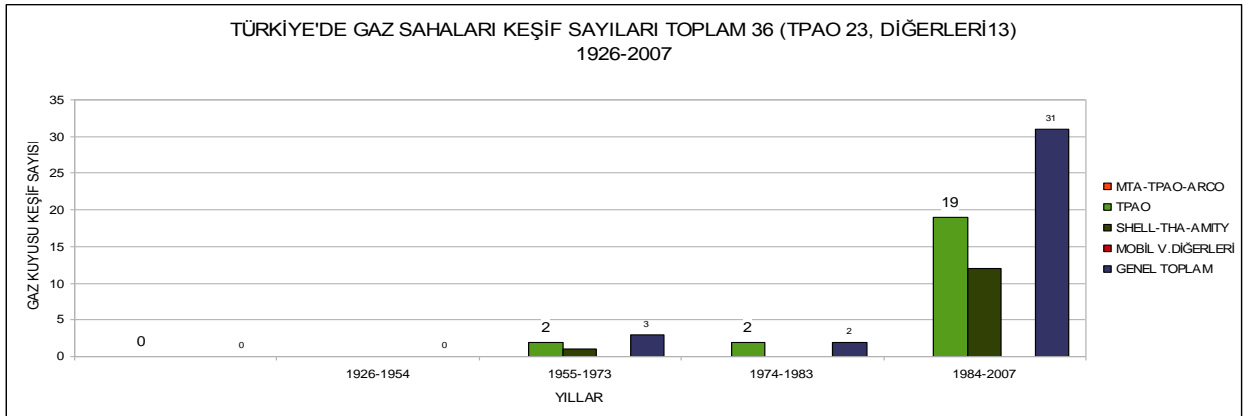
II.1.4.1. KEŞİFLERİ

Grafik.8

Grafik.9

Grafik.10

II.1.4.2. REZERVLERİ
KAMU VE DYY (YERLİ-YABANCI ÖZEL) SERMAYE NİN FAALİYETLER
SONUCU SAHİP OLDUĞU VARLIKLARI (REZERVLERİ)

2007 YILI SONU İTİBARIYLA TÜRKİYE'DEKİ HAM PETROL REZERVLERİ
CRUDE OIL RESERVES OF TURKEY BY THE END OF 2007

Şirketler Companies	Rezervardaki petrol (*) Original oil in place		Üretilebilir petrol Recoverable oil		Kümülatif üretim Cumulative production		Kalan üretilebilir petrol Remaining recoverable oil	
	Varil Bbls	M.Ton M.Tons	Varil Bbls	M.Ton M.Tons	Varil Bbls	M.Ton M.Tons	Varil Bbls	M.Ton M.Tons
TPAO	4,580,879,055	692,244,728	665,448,874	98,106,541	479,081,843	70,028,901	186,367,031	28,077,640
Diğer- Others	2,100,799,607	286,399,476	505,872,638	69,146,945	427,765,572	58,481,105	78,107,066	10,665,840
Toplam – Total	6,681,678,662	978,644,204	1,171,321,512	167,253,486	906,847,415	128,510,006	264,474,097	38,743,480

Tablo.1 [17]

2007 YILI SONU İTİBARIYLA TÜRKİYE'DEKİ DOĞAL GAZ REZERVLERİ (M³)
NATURAL GAS RESERVES OF TURKEY BY THE END OF 2007 (M³)

Şirketler Companies	Rezervardaki gaz Original gas in place (*)	Üretilebilir gaz Recoverable gas	Kümülatif üretim Cumulative production	Kalan üretilebilir gaz Remaining recoverable gas
Toplam – Total	22.612.023.177	16.933.224.781	9.559.956.812	7.373.267.969
DİĞER	11.485.303.968	8.564.505.572	2.494.900.410	6.069.605.162
TPAO	11.126.719.209	8.368.719.209	7.065.056.402	1.303.662.807

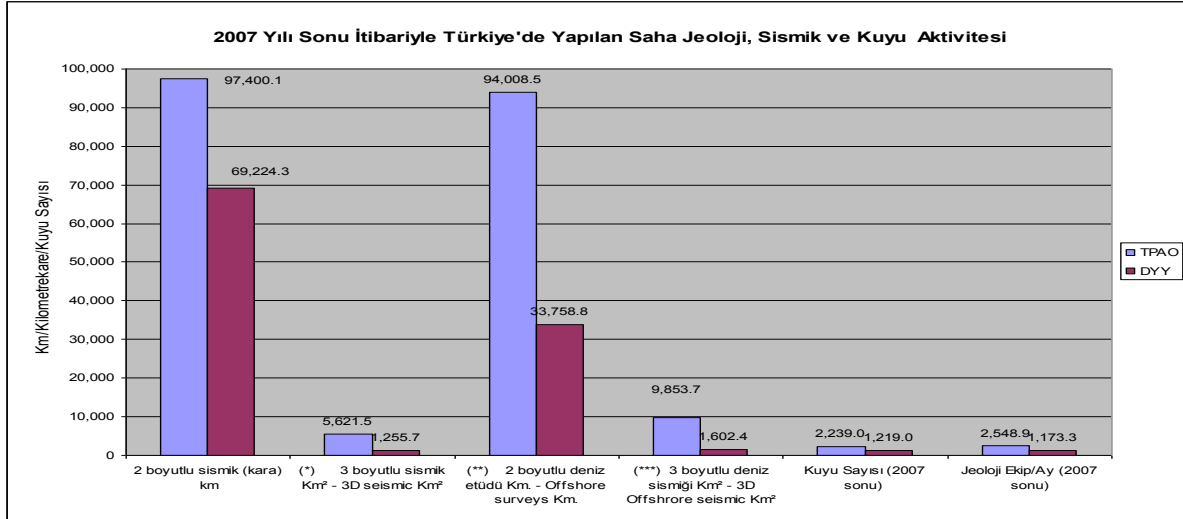
(*) İspatlanmış, muhtemel ve mümkün rezervler toplamıdır. Total of proven and probable + possible reserves.

Tablo.2 [17]

II.1.4. 3. SAHA JEOLJİ, JEOFİZİK VE KUYU FAALİYETLERİ

Sismik Aktivite (2007 sonu)	TPAO	DYY	TOPLAM	TPAO	DİĞER
2 boyutlu sismik (kara) km	97,400	69,224	166,624	58%	42%
(*) 3 boyutlu sismik Km ² - 3D seismic Km ²	5,622	1,256	6,877	82%	18%
(**) 2 boyutlu deniz etüdü Km. - Offshore surveys Km.	94,009	33,759	127,767	74%	26%
(***) 3 boyutlu deniz sismiği Km ² - 3D Offshore seismic Km ²	9,854	1,602	11,456	86%	14%
Kuyu Sayısı (2007 sonu)	2,239	1,219	3,458	65%	35%
Jeoloji Ekip/Ay (2007 sonu)	2,549	1,173	3,722	68%	32%

Tablo.3 [17]

Grafik.11 [17]

II.2. YABANCI SERMAYENİN YETERSİZ DÜZEYDE KALMASININ NEDENLERİ

Cumhuriyetin Kuruluşundan günümüze kadar ülkenin kazandığı istikrara ve sık sık yinelenen millileştirme tehlikesinin olmadığı açıklamalarına karşın, Türkiye Yabancı Yatırımı yeterince çekememiştir. Bunun sebepleri:

- Mevcut idari, ekonomik ve politik istikrarsızlık
- Yetki dağılımı
- İsteksizlik
- Eşitsizlik
- Yüksek Enflasyon
- Yüksek Faiz Oranları
- Başka ülkelerin tanıdığı cazip imkânlar
- Hukuki Sorunlar
- Vergi Sistemi

II.3.YABANCI YATIRIMLARA SAĞLANAN TEŞVİKLER:

Yatırımın, teşvik belgesine bağlanabilmesi için toplam sabit yatırım tutarının;

a) KOBİ'lerin yatırımlarında asgari 200 bin Yeni Türk Lirası, azami 2 milyon Türk Lirası,

b) Finansal kiralama şirketleri aracılığıyla gerçekleştirilecek yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde asgari 200 000 Türk Lirası,

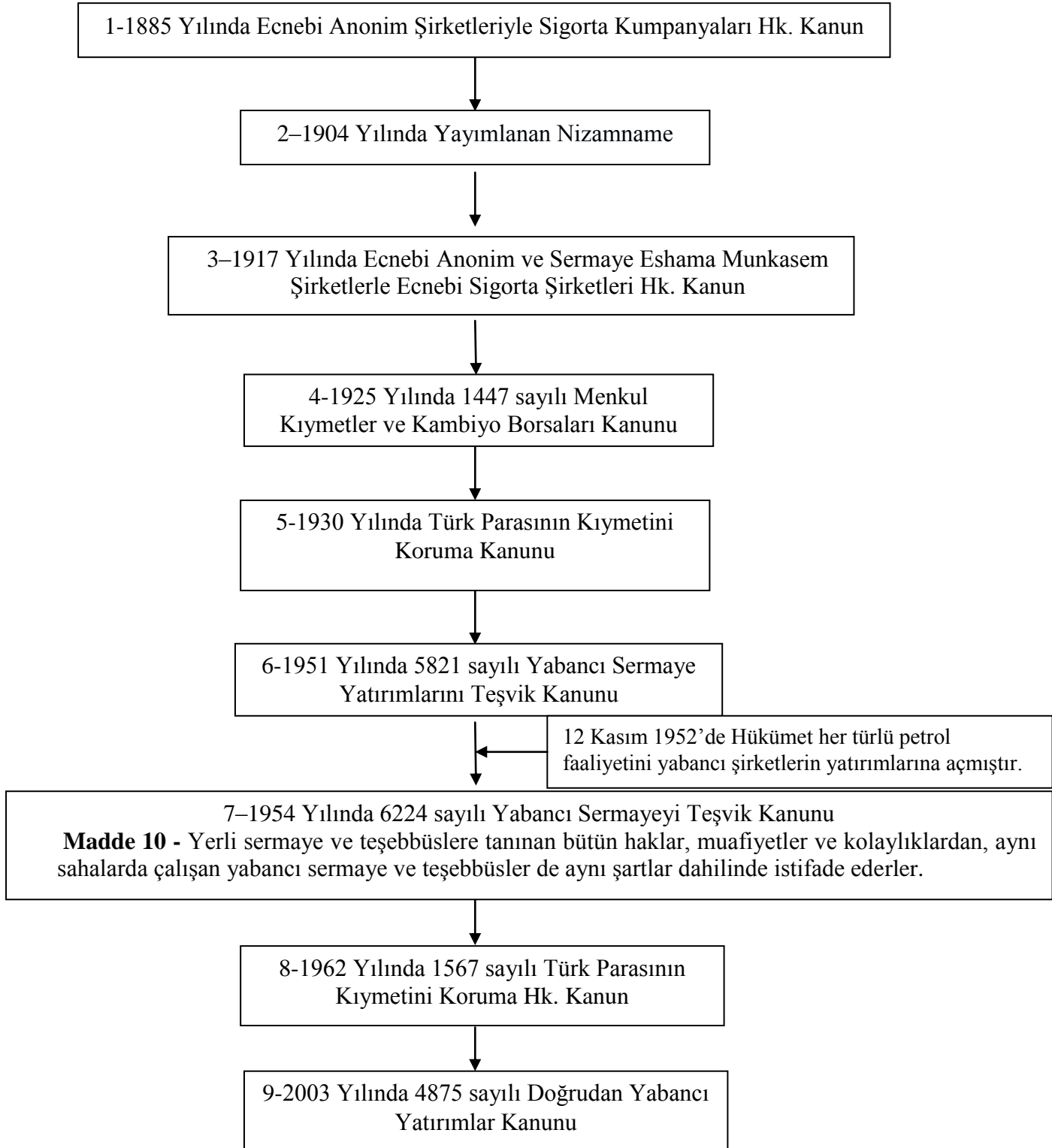
c) Diğer yatırımlarda asgari 1 milyon Türk Lirası, olması gerekmektedir.

- **Gümrük Vergisi Muafiyeti:** Teşvik belgesi kapsamındaki yatırım malları ithali ve kullanılmış makine ve teçhizat ithali yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisinden muafır.
- **Katma Değer Vergisi İstisnası:** 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesine haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer vergisinden istisnadır.
- **Faiz Desteği:** Teşvik belgesi kapsamında yapılacak aşağıda belirtilen yatırımlar için bütçe kaynaklarından karşılanmak üzere faiz desteği öngörülür.
  - a) Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar,
  - b) KOBİ'lerin yapacağı yatırımlar; KOBİ'lerin yapacağı yatırımlar için 200 000 Türk Lirası
  - c) Ar-Ge yatırımları,

ç) Çevre yatırımları (Çevre ve Orman Bakanlığınca belirlenen çevreye yönelik yatırımlar)

II.4. YABANCI SERMAYE MEVZUATLARI

II.4.1. YABANCI SERMAYE KANUNLARININ TARİHSEL İNCELENMESİ

Şekil.1

II.4.2. BAKANLAR KURULU KARARLARI VE TEBLİĞLERİ

1. 24 Ocak 1980 Kararları,
2. 5 Nisan 1994 Kararları,
3. 28 Ağustos 2006 Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar,

4. 20 Temmuz 2007 Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın

Uygulanmasına İlişkin Tebliğ,

5. Yeni çıkarılan Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu, Türkiye'nin uluslararası yatırımlara yönelik olarak benimsemiş olduğu dengeli ve liberal yaklaşımı açık bir biçimde yansıtmaktadır. Bu kanun, içerdiği açıklamalarla uluslararası yatırımcılara sahip oldukları haklar ve yükümlülükler konusunda yasal anlamda yol gösteren bir kılavuzdur. Bu yeni kanun, yatırımcılara ulusal şirketlerle aynı statüde işlem görme ve geniş kapsamlı yatırımcı haklarına sahip olma garantisi vermektedir. Yeni DYY Kanunu'na ek olarak, çeşitli yasalar üzerinde yapılan önemli bazı değişiklikler de 2007 yılında Meclis'ten geçmiştir. Bu yeni mevzuatla DYY projeleri için tarama ile ön onay prosedürleri kaldırılmış ve şirket tescil işlemleri yeniden düzenlenmiş olup, gerekli tüm belgelerin Ticaret Sicili'ne ibraz edilmesi şartıyla Türkiye'de yalnızca bir gün içinde şirket kurmak mümkün hale getirilmiştir (Halka Açık Anonim Şirketlerde SPK ve Sanayi Bakanlığında, Hazine'de alınacak izinle kurulabilirler).

III. BÖLÜM: SONUÇLAR

1950'li yıllarda özellikle ABD'den yabancı sermayeyi çekmek için 6224 Sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Yasası eş zamanlı olarak da 6326 Sayılı Yabancı şirketlere petrol arama hakkı tanıyan Petrol Yasası çıkarılmıştır. Buna karşın ABD sermayesi ve diğer yabancı sermaye Türkiye'ye yeterince gelmemiştir.

1954 yılından 2007 sonu itibari ile ülkemize giren yabancı sermaye toplam miktarı 75 milyar 365 milyon dolardır. Yabancı sermaye yatırımları Türkiye ekonomisinde halen önemli bir yer tutmamaktadır.

Türkiye'de Planlı dönem 1963 yılında başlar. Planlı Dönemler dahil olmak üzere, kalkınmanın finansmanında yabancı sermayeye olan ihtiyaç, yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve Türkiye ekonomisine katkısını artırmak amacı gözetilmiş, her zaman olduğu gibi, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilebilmesi için önlemler düşünülmüştür. Ancak ülkenin kazandığı istikrara ve sık sık yinelenen millileştirme tehlikesinin olmadığı açıklamalarına karşın, Türkiye Yabancı Yatırımı yeterince çekememiştir.

Avrupa Birliğine girme sürecinde olan ülkemizde, Doğrudan Yabancı Yatırım çok düşük düzeydedir. Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Yatırım; GSMH'nın % 0,5'i kadar olup, orta gelirli Doğu Avrupa ülkelerinden çok daha düşük seviyededir. Gelişmekte olan diğer ülkelerde ise (bu oran) 8 kat daha fazladır. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım için gerçek bir zemin maalesef oluşturulamamıştır.

Tüm kolaylıkların sağlanmasına karşın yabancı sermaye gelmeyince, "yabancı sermaye yatırımı"nın tanımı değiştirilmiştir. Bir ülkede şirketlerin "yarısının yabancı şirketler tarafından satın alınması, -yani, satış-"doğrudan yabancı sermaye yatırımı" sayılmıştır. 2003 yılından itibaren yabancı sermayede artış olduğu izlenimi yabancı sermayenin Türkiye'de yatırım yapmasından değil, Türk şirketlerini satın almasından kaynaklanmaktadır. Bankacılık sektörünün yarısına yakını, İMKB'nin yüzde yetmişi yabancıların elindedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artış bununla kıyaslanmayacak kadar düşüktür.

Dünyada başarılı olan modellerden birisi olan; İrlanda'da 1960 yılında özerk bir kuruluş olan Yatırım Teşvik Teşkilatı kurulmuştur. İrlanda'nın Doğrudan Yabancı Yatırımındaki artışla beraber, GSYİH'sı 3,5 Milyon Dolardan, 2002 yılında 120 Milyar Dolar'a, 2007 yılında GSYİH'sı 222,080 Milyar Dolar'a yükselmiştir. Kişi başına düşen milli gelir (GSYİH) ise; 1.200 Dolardan, 31.000 Dolar'a, kişi başına düşen GSYİH 59.351 Dolar'a ulaşmıştır. Sonuçlardan da anlaşıldığı gibi İrlanda'da çok olumlu etkiler yapmıştır. İstihdam imkânı artmış, ihracat ciddi sıçrama göstermiştir. Böylece o ülkeye Doğrudan Yabancı Yatırım aynı

zamanda teknoloji, bilgi, proje yönetimi, teknoloji transferini (Know-how'ı) beraberinde getirmektedir.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile eş zamanlı çıkan 6326 sayılı Petrol Kanununun hayata geçirilmesi tarihinden (1955) 2007 sonuna kadar ülkemize gelen yabancı sermaye sahibi yabancı petrol şirketlerinin Türkiye'ye ilgisi, dönemsel olarak farklılıklar göstermiştir. Başlangıçtan bu yana, ülkemizde faaliyet gösteren yabancı şirket sayısı 188 dir. Bu şirketler, 2007 yılı sonuna kadar Türkiye'ye 1,681 milyar dolar (401 Trilyon TL., 286 milyon YTL karşılığı) döviz getirmişler, 54 adet petrol keşfi gerçekleştirmişler, 428 milyon varil (58,5 milyon ton) petrol üretmiş ve 2,557 milyar dolar (753 Trilyon TL karşılığı) döviz de yurtdışına transfer etmişlerdir.

Uluslararası rekabet ortamında yükselen petrol ve doğal gaz talebini karşılayabilmek için Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korumak için TPAO'ya önem verilmesi petrol ve doğal gaz alanında ulusal özel sermayeye sırt çevrilmesi anlamını taşımamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti her zamankinden daha çok TPAO'yu bu alanda amiral gemisi olarak kullanma yanında petrol ve doğal gaz aramalarına katılan özel şirketlerini de desteklemek durumundadır.

Petrol aramaları çok yüksek maliyetli ve riskli bir iştir. Özellikle fiyat dalgalanmalarının olduğu böylesi ortamlarda küçük ölçekli şirketlerin bu tehlikeli sularda seyretmeye pek arzu duymamaları doğaldır.

IV. BÖLÜM: ÖNERİLER

Ülkemizde halen 24 adet yerli ve 24 adet yabancı olmak üzere toplam 48 adet şirket; 431 adet arama ve 70 adet işletme ruhsatında faaliyet göstermektedir. Eski teknoloji ve eski anlayışlar bir tarafa bırakılırsa, ülkemizin aranmasını sağlayacak 500 ruhsattaki yatırım tutarı olan toplam 20 milyar doların finansmanı için çözüm bulunmalıdır.

Bu bağlamda Türkiye kendini tanıtmalı ve yatırım teşvikleri yeniden gözden geçirilmelidir. Doğrudan Yabancı Yatırımı arttırmak için temel politikalar tespit edilmeli, bu konuda dünyada başarılı olmuş modeller seçilmeli, bunun için uzun vadeli stratejiler geliştirilmelidir.

Petrolde dışa bağımlılığın azaltılması için arama faaliyetlerini arttırmak şarttır. Bu bağlamda arama yatırım teşvikleri sağlanmalı, kamu, yerli ve yabancı özel kuruluşlar açık, şeffaf ve rekabet edebilir bir model içerisinde olmalıdır. Yabancı sermayeye önem, yerli sermayeye destek ve teşvik verilmelidir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne, bilgi ve insan kaynağı ile gösterilen çaba ve özveri dikkate alınarak, petrol potansiyelimizin mümkün olduğu kadar değerlendirilmesi için, kamu ve yerli özel sektör gerek ayrı ayrı gerekse de birlikte, ulusal çıkarlar için kısır çekişmeler yerine işbirliği içinde (yurt içinde veya dışında) arama seferberliği içine girmelidir. Böylece kapalı kapılar ardında birbirini yok saymak yerine ulusal çıkarlar adına eşit ve şeffaf bir platformda her iki sektör de yurt içinde ve yurt dışında birleşik bir cephe oluşturacaktır. Bunun zeminini sağlamak ise öncelikle bir devlet stratejisi olmalıdır. Bunun en güzel örneği petrol ve petrol ürünleri açığını kapatmak adına hem özel hem de kamu kuruluşlarıyla hem ülkesinde, hem de tüm dünyada, yoğun çalışmalara girişen Çin'dir. Daha önceleri olduğu gibi kısır çekişme ve hesaplar içinde Ulusal varlığımız olan yer altı kaynaklarımız için yabancı tekellerin kar zarar hesabına terk edilecek bir model oluşturulmamalıdır.

17 Şubat 1923' de Büyük Önder M. Kemal Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresinin açış Nutku ile bitirelim; Ekonomi alanında düşünürken ve konuşurken sanılmasın ki, biz yabancı sermayesine karşı bulunuyoruz. Hayır! Bizim memleketimiz geniştir; çok çalışmaya ve

sermayeye gereksinmemiz vardır. Bu nedenle yasalarımıza saygılı olmak şartıyla yabancı sermayelerine gereken güveni verme ye her zaman hazırız ve arzuya değer ki, yabancı sermayesi bizim çalışmamıza ve belirli servetimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı sonuçlar versin; fakat eskisi gibi değil! Gerçekten geçmişte ve özellikle Tanzimat döneminden sonra, yabancı sermayesi memlekette ayrıcalıklı bir yere sahip oldu ve bilimsel anlamıyla denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her uygar devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye de bunu uygun göremez. Burasını tutsak ülkesi yaptırılmaz. 1923 (Atatürk'ün S.D.II, s. 109)

KAYNAKÇA:

1.YÖK Tez Merkezi:

- a) Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları,
  - b) Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Sermaye,
  - c) Türkiye’de 1980 sonrası Yabancı Sermaye,
2. Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2006 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar,
  3. Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Raporları ve İstatistikleri,
  4. 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu,
  5. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ,
  6. 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu.
  7. Türkiye Madencilik Sektöründe Yabancı Sermaye, Nadir AVŞAROĞLU, TMMOB Maden Mühendisleri Odası.
  8. AVCIOĞLU Doğan, Türkiye’nin Düzeni, Bilgi yayınevi, 6. Basım 1973 say. 459
  9. DPT, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No:2514, Ankara, 2000
  10. <http://www.elektrikbilgisi.net/showthread.php?t=138>
  11. TÜRKİYE’DE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI, Nejla ADANUR AKLAN U.Ü.İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
  - 12.1923–2008 CUMHURİYET TARİHİ el kitabı N.İlter ERTUĞRUL, ODTÜ YAYINCILIK 1.Basım Nisan 2008
  13. Yayımlanan makaleler Enerji kongresi, DEK-TMK- Kasım 2006, MMO Mayıs 2007 Doğal Gaz Kongresi
  14. İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik’in Dramatik Öyküsü Hikmet Uluğbay, 22 Kasım 2008 ODTÜ Mezunları Derneği,
  - 15.“İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik”, De-Ki Yayınevi 2008, HİKMET ULUĞBAY
  16. Dünyadaki Kriz ve Türkiye’ye Etkileri Paneli R. Hakan ÖZYILDIZ, 28.05.2008 ODTÜ Mezunları Derneği,
  17. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergileri, <http://www.pigm.gov.tr>
  18. TPAO Yıllık Raporları, <http://www.tpao.gov.tr>